

Педагогічна освіта

УДК 378.147:373.011.3–051]:808.5

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15278764>

Формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна риторика»

Мафтин Лариса Василівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 58013, м. Чернівці, вул. Рівненська, 14, Україна, I.maftyn@chnu.edu.ua, [ORCID https://orcid.org/0000-0003-1458-9277](https://orcid.org/0000-0003-1458-9277)

Прийнято: 14.04.2025 | Опубліковано: 25.04.2025

Анотація. Стаття присвячена особливостям формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі фахової практичної підготовки, зокрема - вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна риторика». Означена проблема набуває актуальності в контексті оновлення вітчизняної системи освіти, новітніх соціальних запитів та вимог до вчителя нової формації, його здатності здійснювати свою професійну діяльність на високому рівні, у найбільш комунікативно доцільний спосіб, у руслі гуманістичної педагогіки та практико-орієнтованого підходу.

Мета статті – розкрити особливості формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна риторика». У статті використано такі **методи дослідження:** теоретичний аналіз психолого-педагогічної наукової літератури, узагальнення власного педагогічного досвіду, синтез. **Результати**

дослідження засвідчили, що у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів важливе значення має створення таких умов, які забезпечують її ефективний розвиток - вироблення навичок ефективної комунікації, необхідних у професійній діяльності для вирішення завдань міжособистісної, ділової, педагогічної взаємодії; сприяння активному навчанню – ділові ігри, робота в групах, виконання завдань творчого характеру, дискусії, моделювання й аналіз проблемних ситуацій тощо. Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані студентами, викладачами, учителями з метою поліпшення мовленнєвої культури, розвитку комунікативної компетентності, для подальшого удосконалення навчальних програм, підвищення ефективності занять з педагогічної риторики в закладах вищої освіти, а також при підготовці навчально-методичних посібників. **Висновки.** Уміння володіти прийомами та засобами ефективної комунікації – запорука успіху в майбутній професійній діяльності. У цьому контексті вагомим значення набувають навчальні дисципліни, спрямовані на формування комунікативних навичок студентів педагогічних спеціальностей. Курс «Педагогічна риторика» сприяє розвитку практичних умінь міжособистісного й ділового спілкування, навичок ефективної комунікації на основі риторичних законів і правил, підвищенню рівня мовленнєвої культури студентів. Результативність формування комунікативної компетентності також обумовлюється чітким обґрунтуванням складових даної компетентності, структурованістю робочої програми навчальної дисципліни, вдало підібраною методикою викладання.

Ключові слова: комунікативні уміння, комунікативні навички, мовно-комунікативна компетентність, педагогічна комунікація, культура фахового мовлення, зв'язне мовлення, здобувачі вищої освіти, риторика, педагогічна риторика, професійне спілкування.

Formation of Linguistic and Communicative Competence of Future Teachers in the Process of Studying the Discipline «Pedagogical Rhetoric»

Larysa Maftyn

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education, Faculty of Pedagogy, Psychology and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 58013,

Chernivtsi, str. Rivnenska 14, Ukraine, l.maftyn@chnu.edu.ua,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1458-9277>

Abstract. *The article is devoted to the peculiarities of forming the linguistic and communicative competence of future teachers in the process of professional practical training, in particular, the study of the discipline «Pedagogical Rhetoric». This problem is becoming relevant in the context of the renewal of the national education system, the latest social demands and requirements for a teacher of a new formation, his/her ability to carry out his/her professional activity at a high level, in the most communicatively appropriate way, in the mainstream of humanistic pedagogy and practice-oriented approach. **The purpose of the article** is to reveal the peculiarities of the formation of future teachers' linguistic and communicative competence in the process of studying the discipline «Pedagogical Rhetoric». The article uses the following research **methods:** theoretical analysis of psychological and pedagogical scientific literature, generalization of own pedagogical experience, and synthesis. **The results of the study** have shown that in the process of forming the communicative competence of future teachers, it is important to create conditions that ensure its effective development - the development of effective communication skills necessary in professional activities to solve problems of interpersonal, business, pedagogical interaction; promoting active learning - business games, group work, creative tasks, discussions, modeling and analysis of problem situations, etc. The practical significance of the study lies in the fact that its results can be used by students,*

lecturers, and teachers to improve speech culture, develop communicative competence, further improve curricula, increase the effectiveness of classes in pedagogical rhetoric in higher education institutions, and prepare teaching aids.

***Conclusions.** The ability to master the techniques and means of effective communication is the key to success in future professional activities. In this context, academic disciplines aimed at developing the communication skills of students of pedagogical specialties are of great importance. The course “Pedagogical Rhetoric” contributes to the development of practical skills of interpersonal and business communication, skills of effective communication based on rhetorical laws and rules, and raising the level of students' speech culture. The effectiveness of the formation of communicative competence is also determined by a clear justification of the components of this competence, the structured curriculum of the discipline, and well-chosen teaching methods.*

***Keywords:** communication skills, communication abilities, linguistic and communicative competence, pedagogical communication, culture of professional speech, higher education students, pedagogical rhetoric, professional communication.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних суспільних трансформацій зростають вимоги до особистості вчителя, особливо ж – до його комунікативних здібностей. Мовно-комунікативна компетентність - професійно важлива складова діяльності педагога, а її розвиток – актуальне завдання, яке стоїть перед сучасною освітою. Згідно нового професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженого Наказом МОН від 29.08.2024 № 1225, мовно - комунікативна компетентність педагога перш за все передбачає його «здатність забезпечувати здобувачам освіти навчання державною мовою, ... формувати й розвивати їх мовно-комунікативні вміння й навички», - знання: «норм і стилів української мови, використання усного й писемного мовлення; інтонаційних і позамовні засобів

виразності мовлення; стратегій комунікації з учасниками освітнього процесу»; уміння «застосовувати прийоми й методи збагачення мовлення здобувачів освіти для висловлювання ними думок, почуттів і ставлень, сприяння мовленнєвій творчості здобувачів освіти; формувати в здобувачів освіти здатність до взаєморозуміння / міжособистісної взаємодії/ засобами активної і пасивної комунікації; взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, застосовуючи конструктивну комунікацію...» [11, с.7].

Спілкування в житті людини й суспільства відіграє надзвичайно важливу роль. Адже поза ним неможливо уявити процес становлення особистості, побачити показники її особистісного зростання, рівень розвиненості інтелектуальної, емоційної, вольової, мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб й т. п. Низький рівень комунікативних умінь педагога, їх несформованість викликає чимало проблем, призводить до негативних результатів в освітньому процесі, адже спілкування – один із важливих засобів конструктивного вирішення освітніх задач. Тож успіх педагогічної діяльності майбутніх педагогів багато в чому визначається здатністю організовувати педагогічне спілкування, умінням керувати комунікативним процесом, налагоджувати конструктивну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу.

Як засвідчують дослідження [10; 13], на жаль, чимало студентів і вчителів-початківців не усвідомлюють необхідність розвитку комунікативних умінь, часто невірно трактують їх зміст, зводячи до одностороннього монологічного спілкування, забуваючи про необхідність створення належних умов для спілкування діалогічного. Типовими помилками педагогічної комунікації є нерозуміння важливості емпатії, алгоритму ненасильницького спілкування, конструктивної взаємодії, саморегуляції, і як наслідок – авторитарність, жорстокість, ігнорування індивідуально-психологічних особливостей вихованців, неухважність, безтактність, невміння слухати, підтримувати розмову, постійна критика, приниження, впертість,

роздратованість, стереотипні установки до того чи іншого учня, упередженість й т. п. Невміння чи небажання вчителя оптимально спілкуватися з учнями є однією з основних причин багатьох педагогічних невдач: поганої дисципліни на уроках, відсутності інтересу до навчальної дисципліни; неврозів, втрати можливості об'єктивного вивчення внутрішнього світу учня, особливостей його розвитку, отримання інформації про ціннісні орієнтації та міжособистісні стосунки своїх вихованців тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативна активність особистості, як вагомого прояву її життєдіяльності та різноманітні аспекти самореалізації у спілкуванні, завжди були в центрі психолого-педагогічних наук. Загалом, проблема формування мовно-комунікативної особистості є однією із традиційних в теорії та практиці педагогічної освіти. Її вивчення пов'язане з іменами таких вітчизняних вчених, як І. Бех, М. Вашуленко, І. Зязюн, Л.Мацько, Н. Ничкало, О. Савченко, Н. Зверєва, Н. Лупак [13] та ін. У зв'язку з реформуванням вітчизняної освіти нині спостерігається посилення інтересу до означеної проблеми, - сфера досліджень надзвичайно широка й багатоаспектна. Сюди можна віднести: обґрунтування суті та змісту компетентнісного підходу в освіті (О. Іваннікова, Т. Гарачук, О. Максимова, С. Мартиненко, Н. Остапенко, Л. Попова, Н. Теличко, В. Котубей, Ю. Яцюк) [4; 6; 13; 15]; вивчення закономірностей формування у майбутніх педагогів комунікативних умінь і навичок (Л. Байдюк, Г. Білавич, М. Багрій, Н. Гречаник, С. Гнатишина, Н. Діденко, О. Складенко, Н. Христич) [1; 2]; пошук шляхів оптимізації формування комунікативних умінь у майбутніх педагогів (Н. Зверєва, Н. Лупак, Л. Мафтин, М. Оліяр, О. Чуприна, А. Поліщук, В. Дуганець, Т. Форостюк) [3; 5; 9; 8; 10; 14] та ін.

Означені наукові розвідки є вагомим внеском в теорію і практику проблеми професійної підготовки педагогів, особливо в аспекті розвитку педагогічної мовно-комунікативної компетентності особистості. Проте, питання специфіки цієї компетентності, особливостей її формування у процесі

вивчення окремих навчальних дисциплін, зокрема, «Педагогічної риторики» потребує додаткової уваги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Новітні дослідження у галузі психолого-педагогічної науки констатують той факт, що значна частина труднощів в освітньому процесі нині обумовлена складнощами педагогічного спілкування, недостатньою сформованістю або й відсутністю у здобувачів освіти комунікативних умінь, порушенням комунікативних норм у спілкуванні, недотриманням правил комунікативної взаємодії, толерантного спілкування учасників освітнього процесу. Тож риторичні знання й уміння повинні стати органічним компонентом виховання мовної особистості, підготовки вчителя з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності.

Спостереження засвідчують, що далеко не всі студенти належно володіють необхідними мовленнєвими вміннями й навичками - умінням чітко, логічно, аргументовано висловлювати думку; формулювати тези, наводити докази; брати участь у конструктивному діалозі, дискусії, суперечці; композиційно вибудовувати власну промову; структурувати публічний виступ; сприймати й аналізувати мовлення інших тощо. У зв'язку з цим постає потреба актуалізації ролі навчальних предметів педагогічного циклу у вирішенні цих питань, пошуку нових підходів до підготовки майбутніх педагогів, оновлення змісту педагогічної освіти, впровадження в освітній процес модерних педагогічних технік, інформаційно-комунікаційних технологій, удосконалення методики навчання педагогічної риторики.

Внесок даного дослідження полягає в уточненні сутності мовно-комунікативної компетентності педагога як інтегративної якості, що охоплює риторичну грамотність, мовленнєву культуру, здатність до професійного педагогічного спілкування; обґрунтуванні особливостей формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення курсу «Педагогічна риторика» через поетапне засвоєння теоретичних знань,

мовленнєву рефлексію, шліфування риторичних умінь у змодельованих педагогічних ситуаціях, запровадження інноваційних методик навчання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити особливості формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна риторика». Завдання дослідження: здійснити аналіз наукових підходів до вивчення проблеми розвитку комунікативних умінь майбутніх педагогів; визначити суть, структуру та зміст комунікативних умінь педагога; обґрунтувати особливості розвитку мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна риторика».

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою умовою якісної педагогічної діяльності є високий рівень комунікативної компетентності вчителя, як активного суб'єкта спілкування. Майбутньому педагогу доведеться взаємодіяти з багатьма людьми, тож йому необхідно володіти на належному рівні комунікативними вміннями, бути відкритим, комунікабельним, уважним, доброзичливим, комунікативно компетентним.

У науковому дискурсі поняття комунікативної компетентності розглядається з різних точок зору: лінгвістики, психології, педагогіки тощо. Олена Максимова трактує означений термін як «сукупність знань, умінь і навичок, які проявляються у педагогічних діях та забезпечують ефективність взаємодії з оточуючими» [6, с. 59]. Доволі вичерпна характеристика означеної дефініції подана у працях Ольги Іваннікової, яка особливу увагу звертає на обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів. У визначенні мовно – комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів дослідниця наголошує на тому, що це «інтегративна якість, що включає знання, вміння та навички у галузі мовленнєвої комунікації, а також вміння ефективно

та конструктивно використовувати ці ресурси у процесі професійної діяльності» [4, с.60].

Розглядаючи питання тлумачення дефініції «комунікативна компетентність майбутніх учителів», Наталія Лупак констатує, що при її визначенні беруться до уваги такі аспекти, як: соціальний (загальна культурна грамотність людини, культура спілкування); методичний (зміст, форми, методи, засоби, комунікативні технології); психологічний (усвідомлення, оцінка власних комунікативних дій, саморозвиток) [5, с.43].

Галина Білавич, Марія Оліяр, Юлія Яцюк зазначають, що комунікативна компетентність передбачає оволодіння усіма видами мовленнєвої культури, основами усного й писемного мовлення, уміннями використання мови у важливих для кожного вікового етапу сферах та різних ситуаціях спілкування. Розкриваючи зміст категорії «формування комунікативної компетентності» дослідники вказують на вагомість у комунікативній компетентності таких складових, як уміння слухати й чути інших, вибудовувати конструктивну взаємодію, керувати своїм емоційним станом; володіння навичками ретрансляції інформації, технологіями попередження й врегулювання конфліктів, вербальними й невербальними засобами спілкування [1; 8; 15].

Отже, комунікативна компетентність визначається як готовність вчителя до здійснення конструктивної, гуманістично зорієнтованої взаємодії з учнями, як складне структурне утворення, що містить мотиваційний, інформаційно-змістовий та операційно-діяльнісний компоненти. Узагальнюючи різні підходи до структури комунікативної компетентності, виокремимо наступні взаємопов'язані та взаємообумовлені складники: мотиваційно-ціннісний: комунікаційні установки, потреби, мотиви, цінності, здатність до адекватного сприйняття й передачі інформації, рефлексія; емоційний: позитивний емоційний фон комунікації, емпатія, емоційний інтелект; когнітивний: знання комунікативних форм, засобів, принципів спілкування; поведінковий:

перцептивні уміння, експресивні навички, уміння саморегуляції, етичні норми спілкування.

Комунікативні вміння є найважливішим компонентом кваліфікаційної характеристики вчителя, який, «нарівні з умінням орієнтуватися в інформаційному просторі, повинен займатися самоосвітою, поповнюючи необхідні знання, володіти навичками самопрезентації, мобільністю, умінням вирішувати нестандартні комунікативні завдання» [3, с.26]. Їх формування - складова частина системи професійно-педагогічної підготовки. Вагомого значення у цьому процесі набувають принципи діалогізації навчання спілкуванню, його соціалізації та індивідуалізації; свідомості й доцільної комунікативної активності, рефлексивності.

В освітньому процесі необхідний цілеспрямований, виважений підхід до розвитку комунікативної компетентності, який розуміється перш за все як процес якісних змін у знаннях, набуття належних комунікативних умінь і навичок, визначення пріоритетів ціннісної сфери, що сприятиме удосконаленню професіоналізму, розвитку кращих особистісних якостей майбутнього педагога, установок на емпатійне спілкування, педагогіку співробітництва, фасилітацію, конгруентність тощо.

Однією із навчальних дисциплін комунікативної спрямованості [7; 9; 12] є «Педагогічна риторика» (ОП першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта»; вибірккові компоненти), спрямована на розвиток у майбутніх учителів початкової школи навичок ефективної комунікації, адаптацію свого стилю спілкування до різної аудиторії, опанування методів переконання. Курс покликаний сформувати у студентів професійну риторичну компетентність, що включає знання основ ораторського мистецтва, володіння технікою усного й писемного мовлення, розвиток комунікативної культури, а також уміння етичної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Основними завданнями означеної дисципліни є не лише передача й закріплення комунікативно-орієнтованих знань, а й формування у здобувачів освіти професійно значимих мовленнєво-комунікативних умінь, що у сукупності складають основу комунікативної компетентності: уміння вербально оформляти текст відповідно до мовленнєвої ситуації у побутовій та навчальній сферах спілкування; будувати функціональний діалог різного типу; вправлятися з голосовим апаратом, керувати своїм голосом, інтонацією; конструктивно спілкуватися, володіти нормами літературного мовлення; розподіляти й концентрувати увагу; аналізувати ситуацію і приймати адекватне рішення; володіти технікою мовлення; моделювати професійно значущі тексти; виголошувати промову, виступати перед аудиторією; регулювати емоційні стани за допомогою мовлення; імпровізувати, комунікувати у процесі мовленнєвої діяльності та ін..

Концепція дисципліни зазвичай відображає її специфіку у *змістовому* (ключові поняття; комунікативно-прикладний характер інформації, її структурованість; професійна орієнтованість матеріалу для навчання тощо) й *методичному аспектах* (методи, прийоми, засоби навчання; завдання творчого характеру, педагогічні ситуації, рольові ігри, робота в групах; коментування тексту, трансформація тексту; аналітичні завдання – коментар діалогу вчителя й учня, вчителя й батьків, аналітико-конструктивні завдання – аналіз умов ефективності діалогу; аналітико-конструктивні – тренінг конструктивного спілкування, тренінг ненасильницького спілкування, аналіз мовленнєвої поведінки вчителя в ситуаціях ділового спілкування; використання фрагментів відеоуроків, записаних під час проходження студентами педагогічної практики; робота з дидактичними картками моделювання монологічних мовленнєвих жанрів – лекції, відгуку; вправи на формування розуміння доцільності використання невербальних сигналів, їх відповідності тій чи іншій ситуації педагогічної взаємодії та ін.). Усі види діяльності студентів при вивченні означеного курсу є взаємообумовленими, враховують потенціал попередніх

навчальних дисциплін, опираються на практичні методи навчання: методи і прийоми розвитку комунікативних здібностей; формування навичок публічного виступу; підвищення культури мовлення й ін., що представлено у методичних рекомендаціях до курсу [9].

Дійовим засобом інтенсифікації процесу навчання, ефективним інструментом розвитку комунікативних навичок, уміння аргументувати свою позицію є риторичні ігри, що виконують дидактичну, комунікативну, регулятивну, релаксаційну функції; розвивають правильне діафрагмальне дихання, поліпшують дикцію, поглиблюють знання про важливі комунікативні якості мовлення – багатство, точність, виразність, ясність. Вони також сприяють удосконаленню навичок правильного застосування мовних кліше у типових ситуаціях етикетного спілкування, знімають напругу, підсилюють емпатію.

Це можуть бути риторичні дуелі, дебати на швидку руку, риторичні квести, словесний теніс, імпровізаційна промова, риторичний портрет, риторичний аукціон, мовленнєвий експеримент, риторичний конструктор, риторичний театр та ін. Такі завдання студенти сприймають з цікавістю, про що свідчить їх активність на семінарських заняттях. Вони допомагають здобувачам освіти краще засвоїти не лише теоретичні знання з курсу, а й розвинути практичні навички, необхідні для продуктивного спілкування у педагогічній діяльності.

Одним із важливих показників ефективної комунікації є зв'язне мовлення. Його розвитку на семінарських заняттях сприяють завдання творчого характеру: відпрацювання навичок, аргументації, логіки, етики мовлення (риторична гра «Антитеза»): студентам пропонується тема, наприклад, «Чи варто забороняти гаджети на уроках?», один висуває аргументи – за, інший – проти, третій виконує роль модератора; адаптація мовлення до слухача (гра «Стилістичне перевтілення»): один і той самий текст /це може бути уривок із підручника/ потрібно переробити для різної аудиторії – молодших школярів,

підлітків, колег; розвиток уваги, мовленнєвої гнучкості, дотримання норм літературної мови (гра «Слово-пастка»): учасник виголошує монолог, у якому є певна кількість штампів, інші мають їх виявити й запропонувати кращі варіанти.

З метою подолання страху публічних виступів доцільно пропонувати спеціальні риторичні ігри, спрямовані на зменшення тривожності, невпевненості, боязні аудиторії, розвиток комунікативних навичок. Наприклад, метою гри «Учитель і клас» є вжитися у роль педагога, навчитися зберігати спокій у несподіваних ситуаціях. Студенти по черзі приміряють роль вчителя і учнів. Роль вчителя передбачає проведення короткого уроку чи виступу на обрану тему (до 10 хв.). Завдання учнів – створювати різні перешкоди: задавати «незручні» питання, шуміти тощо. Учитель повинен продовжити урок чи виступ, адекватно реагувати на аудиторію. Для створення комфортної атмосфери можна ввести правило «групи підтримки» - перед виступом чи після нього учасники висловлюють слова підбадьорення чи аплодують. Це допомагає зменшити тривожність і створити позитивний настрій.

Риторична гра «Міні-промова» орієнтована на подолання страху публічного виступу через прості й короткі завдання. Кожен учасник отримує певну міні-тему: «Моя улюблена книга», «Чому я обрав професію вчителя?», «Роль емоцій у навчанні», «Чому важливо слухати інших?», «Найцікавіша подорож у моєму житті», «Моя мрія та шляхи її реалізації». На підготовку дається одна хвилина. Виступ перед аудиторією не більше двох хвилин. Поступово складність тематики і час збільшується. Варіантом такої гри може бути «Промова з обмеженим часом», яка вчить швидко структурувати думки, допомагає подолати страх через концентрацію на завданні: дається тема і обмеження в часі, наприклад, 30 секунд.

Розвинути вміння говорити без підготовки та зменшити страх імпровізації також допоможе гра «Говори, не зупиняючись». Студент отримує тему («Вплив мотивації на успіх у навчанні», «Сила позитивного мислення»,

«Як технології змінюють освіту») й без підготовки повинен говорити про неї одну - дві хвилини, використовуючи усі можливі слова і фрази. Означені ігри допомагають не лише подолати страх публічних виступів, а й розвинути навички імпровізації, звикнути до ролі оратора.

Оцінювання таких завдань має враховувати як змістові, так і комунікативні аспекти, стимулювати студентів розвивати свої навички у сфері педагогічної риторики. До можливих критеріїв віднесемо: повноту та глибину розкриття теми, відповідність змісту, логічність викладу; креативність і оригінальність у підходах до виконання риторичних завдань; ефективність впливу на аудиторію; доречність використання мовних засобів, лексична точність, багатство мови, використання голосу; відповідність формату, невербальної комунікації змісту; цілісність виступу, емоційний вплив .

У змістовому компоненті курсу органічно поєднано понятійні категорії класичної (єдність думки й слова, ефективність мисленнєво-мовленнєвої діяльності) і педагогічної риторики (навчання успішному спілкуванню у типових професійно значимих мовленнєвих ситуаціях, конструктивній комунікації вчителя й учнів). Процес навчання організовано на засадах діалогічної взаємодії викладача та здобувачів освіти. На думку Н. Діденко та В. Дуганець, «формування комунікативної компетентності можливе за умови моделювання в навчальному процесі реальних комунікативних ситуацій. Як відомо, освітня діяльність здобувачів повинна бути організована таким чином, щоб вони виконували дії, вмотивовані для вирішення комунікативних завдань, які спрямовані на досягнення цілей і намірів спілкування» [2, с.14]. Тож у теоретичному й практичному навчанні студенти орієнтуються на виконання комунікативно-педагогічних, імпровізаційних ситуативних вправ, завдань, що спонукають їх до діалогічної взаємодії, ставлення до співрозмовника як до мети, а не як засобу, відчувати інтерес не лише до результатів спілкування, а й до самого процесу, навчаються будувати мовлення, яке відповідає професійно-педагогічним вимогам.

Висновки. Комунікативна компетентність у психолого-педагогічній літературі визначається як здатність до планування процесу комунікації, оптимального відбору вербальних і невербальних засобів спілкування, комунікативного контролю, застосування різних стилів і технік спілкування.

З огляду на те, що у певної частини студентів рівень сформованості компонентів комунікативної компетентності недостатній, актуалізації потребує розвивальний потенціал тих навчальних дисциплін, які спрямовані на формування їх комунікативних навичок, зокрема «Педагогічної риторики». Використання проблемного, особистісно орієнтованого підходів; удосконалення педагогічних технологій, превалююча чуттєвого начала у поєднанні з діалогом; моделювання таких комунікативних ситуацій, які орієнтовані на майбутню професійну діяльність; формування професійно - значущої мотивації навчання сприяють оволодінню способами ефективної комунікації, розвитку навичок ділового спілкування, адекватної самооцінки, впевненості, ненасильницького спілкування, високого рівня мовно-комунікативної компетентності.

Перспектива подальших досліджень полягає в обґрунтуванні психолого-педагогічних умов розвитку та удосконалення комунікативної компетентності студентів як одного із вагомих чинників забезпечення подальшої продуктивної педагогічної діяльності, розробки методики самоконтролю емоційного стану особистості за допомогою мовлення, а також використання інноваційних технологій навчання, інтерактивних методик у процесі викладання навчальних дисциплін, спрямованих на формування комунікативних навичок майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1. Білавич Г.В., Багрій М.А., Гречаник Н.Ю. Гнатишина С.І. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. *Медична освіта*. Тернопіль, 2022. № 4. С. 77-81.

2. Діденко Н.М. Сучасні підходи формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі викладання української мови за професійним спрямуванням. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2020. № 3. С. 84-88.

3. Зверева Н. Л. Формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки : дис. ... д-ра філософії : 01. Харків, 2021. 202 с.

4. Іваннікова О.М. Критерії, показники та рівні формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 94. 2023. С. 59-65.

5. Лупак Н.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва: засади інтермедіальної технології: монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2020. 452 с.

6. Максимова О.О. Комунікативна компетентність вчителя початкової школи. *Молодь і ринок*. 2016. № 5 (136). С.59-63.

7. Мафтин Л.В. Культура фахового мовлення вчителя: метод. реком. до вивчення курсу. Чернівці: Чернівець. Нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 84 с.

8. Оліяр М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи в контексті євроінтеграційних процесів. *Гірська школа Українських карпат*. 2017. № 16. С. 45-50.

9. Педагогічна риторика: метод. реком. до курсу / уклад.: Лариса Мафтин, Ольга Величко. Чернівці: Чернівець. на. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 60 с.

10. Поліщук А.В., Дуганець В.І., Дуганець В.І. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. *Професійно-прикладні дидактики*. Кам'янець-Подільський, 2023. Вип.1. С.12-16.

11. Професійний стандарт «ВЧИТЕЛЬ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ». Електронний ресурс

звернення 11.04.2025)

12. Риторика: навч. - метод. посібник / укл. Лариса Мафтин. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2020. 344 с.

13. Теличко Н. В., Котубей В. Ф. Педагогічна сутність комунікативної культури майбутніх учителів початкових класів у психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Педагогіка та психологія». 2018. Вип. 1 (7). С. 194–197.

14. Форостюк Т. Формування комунікативної компетентності в майбутніх учителів сучасної початкової школи в процесі фахової підготовки. *Humanitarium*. 2019. Вип. 45(2). С. 147–153.

15. Яцюк Ю.А. Формування мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах диверсифікації освіти. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 29. Т.2. 2020. С.131-134.